

Сухобокова Ольга (м. Київ)

Кандидат історичних наук, доцент кафедри нової і новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Ol-ha@ukr.net

УДК 94(437.10):(051)»1922–1928)

ЧАСОПИС «НОВА УКРАЇНА» У ПРАЗІ (1922–1928 рр.): ДО 90-ї РІЧНИЦІ ВІД ЗАСНУВАННЯ

У статті проаналізовано обставини створення та діяльність одного із провідних українських часописів в Чехословаччині 1920-х рр. Особливу увагу приділено висвітленню організаційних аспектів видання та його суспільно-політичного значення.

Ключові слова: «Нова Україна», українська преса міжвоєнного періоду, українська еміграція в Чехословаччині, М. Шаповал, Н. Григорій, В. Винниченко.

Невід'ємною складовою різнобічної діяльності української міжвоєнної еміграції була видавнича справа, що слугувала засобом збереження національної ідентичності емігрантів, плекання їхньої культури на чужині, підтримки ментального та інформаційного зв'язку з Батьківщиною. Українська еміграційна періодика стала полем суспільно-політичної дискусії про шляхи відновлення національної державності, інструментом мобілізації інтелектуальних сил української еміграції задля вироблення стратегії і тактики побудови української держави у майбутньому.

Більшість українських політичних сил та громадських об'єднань в еміграції мали власні друковані органи, а провідними центрами української видавничої справи стали Відень, Берлін, Париж, Прага. Так, у Відні виходили органи українських соціалістів-революціонерів за кордоном «Боротьба» та «Борітеся-поборете», пов'язаний з М. Грушевським; орган Закордонної групи українських комуністів «Нова доба» за редакцією В. Винниченка; зорієнтована на закордонний уряд УНР «Воля» («Воля України») за редакцією В. Піснячевського. У Берліні в цей час виходили «Український прапор», «Нове слово» за редакцією З. Кузелі, «Українське слово» (редактори Д. Дорошенко та З. Кузеля); у Парижі — «Тризуб» за редакцією С. Петлюри; у Празі — «Українська трибуна» за редакцією О. Саликовського, «Соціалістична думка» та ін. Деякі з них намагалися вийти за суто політичні рамки, урізноманітнюючи зміст за рахунок публіцистики, літературних творів, висвітлення проблем українського національно-культурного будівництва. Приміром, згадані «Воля»,

«Українська трибуна», а також «Хліборобська Україна» за редакцією В. Липинського та «На переломі» за редакцією О. Олеса.

Окреме важливе місце серед українських еміграційних часописів 1920-х рр., які намагалися охопити широке коло суспільно значущих проблем, належить часопису «Нова Україна», який виходив у Празі з 1922 по 1928 рр. «Нова Україна» стала одним з провідних українських періодичних видань Чехословаччини, де у міжвоєнний період їх налічувалось близько 200, а також одним з головних часописів всієї української політичної еміграції в Європі 1920-х рр.¹

Попри це, історія часопису «Нова Україна», його інформаційне наповнення та значення і зараз, через 90 років від заснування, залишаються недостатньо вивченими. Короткі згадки про нього містяться у загальних дослідженнях історії української преси². Одним з найповніших викладів є стаття Н. Браїлян, в якій проаналізовано деякі публікації провідних авторів «Нової України»³. Водночас часопис досі не розглядався в історичному контексті, фактично недослідженим залишається організаційний аспект його видання, передумови заснування, особливості видання, пов'язані з політичними процесами в українському еміграційному соціалістичному середовищі, органом якого він був.

У Празі, де на початку 1920-х рр. опинилося чимало учасників української національної революції та її провідників, утворився потужний осередок українських соціалістів, представлений насамперед есерами — Закордонним комітетом Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР) та Закордонним комітетом Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП). Важливим напрямом діяльності обох сил була культурно-просвітницька робота, що розглядалася як необхідна передумова відновлення української державності. Попри перманентні конфлікти між партійними осередками, їхню спільну громадську і культурницьку діяльність можна вважати цілком успішною та ефективною, доказом чого є й поява часопису «Нова Україна».

Історія часопису бере початок 10 лютого 1922 року. Саме тоді під час наради провідних діячів пражської групи есерів та лівих ескеків (М. Шаповал, Н. Григорієв, Б. Мартос, І. Паливода) було закладено приватне видавниче товариство для випуску безпартійного періодичного органу, присвяченого проблемам культурної та економічної відбудови України⁴. Наступна нарада у справі організації товариства, що відбулася 14 лютого 1922 р., обрала управу для вирішення поточних справ на чолі з Никифором Григорієвим, до якої також увійшли видатні громадсько-політичні діячі, члени УПСР та УСДРП — Б. Мартос (секретар), В. Старосольський, С. Гольдельман. Редакційний комітет склали Н. Григорієв, В. Старосольський, Б. Мартос, Б. Матюшенко, К. Коберський. Видавниче това-

риство отримало назву «Нова Україна» — так само як і часопис, який воно видавало⁵.

Хоча формально «Нова Україна» засновувалася як позапартійний орган («безпартійний двотижневик громадського, культурного та економічного життя»⁶), все ж представники обох соціалістичних партій дійшли згоди, що, попри академічний тон, вона повинна мати соціалістичний напрям⁷. «Загальна платформа» часопису містила ряд політичних положень, що кореспондувалися із ідеологічними засадами партій-засновниць органу. Зокрема: оборона самостійності й суверенності України; боротьба проти окупації на всіх окупованих землях України; критика тарнівського, харківського, московських урядів, монархістів, буржуазії, комуністів, «зміновіхівства»; оборона й пропаганда ідеї єдиного соціалістичного фронту, утворення політичного національного центру, Східноєвропейського союзу народів для боротьби з більшовицьким московським та польським імперіалізмом; встановлення парламентської чи радянської форми влади в Українській республіці з низкою демократичних прав і свобод громадян, соціальних гарантій тощо⁸.

Вже перші числа «Нової України» засвідчили актуальність та важливість цього часопису як органу, що представляв українських соціалістів еміграції. Адже через радянську пропаганду та суб'єктивізм західної преси, зумовлений браком достовірної інформації, український рух здебільшого уявлявся тоді європейцями як «петлюрівщина» у найгіршому розумінні цього політичного терміну⁹ (при цьому редактори часопису, зокрема Н. Григорієв, спростовували деякі ідеологеми, пов'язані з С. Петлюрою, в тому числі його причетність до єврейських погромів)¹⁰. Тому сам факт появи та успішного функціонування «Нової України» став беззаперечним доказом продовження існування в українському русі соціалістичної революційної течії, представлені УПСР та УСДРП, які видавали цей часопис. Доволі яскравою ілюстрацією цього може слугувати оцінка «Нової України» М. Грушевським, з яким у лідерів празького осередку УПСР на початку 1920-х рр. склалися досить напружені стосунки. Так, у приватному листі до О. Кандиби в грудні 1922 р. він зауважував, що створення часопису, як «лівого журналу, радикального чи соціалістичного, в протигагу Донцовському “Літературно-науковому віснику”, навіть більше — для побороювання того реакціонерства і обскурного націоналізму, котрий він проводить, само по собі діло було б добре»¹¹.

Спочатку часопис за редакцією М. Шаповала та Н. Григорієва і співредакцією П. Богацького виходив двічі на місяць в обсязі двох друкованих аркушів українською мовою та з додатком — пів друкованого аркуша чеською мовою. Але вже у вересні 1922 р. управа товариства змінила його формат — часопис став місячником з більшим обсягом¹².

Водночас діяльність товариства та часопису «Нова Україна» від самого початку була пов'язана із постійними внутрішніми конфліктами між есерами та еседеками, що гостро проявлялося під час загальних зборів товариства, нарад правління та редакційного комітету, часто провокувало ротації в складі керівних органів. Політичні конфлікти між есерами та еседеками не лише переносилися на їхню співпрацю в «Новій Україні», а й отримували продовження на її сторінках¹³.

До того ж частина членів управи часопису і видавництва від початку лише формально брала участь у ній, що ускладнювало її роботу. Так, ще 15 вересня 1922 р. на засіданні товариства його голова Н. Григорієв навіть був змушений заявити про відмову від посади та вихід з нього через відсутність «бажаного і потрібного в роботі товариства єднання»¹⁴. Зрештою за пропозицією М. Шаповала було вирішено переобрати управу за персональним принципом так, щоб усі її члени брали реальну участь у роботі «Нової України». Таким чином до неї було обрано Н. Григорієва, М. Шаповала, П. Богацького та Б. Матюшенка. 11 жовтня 1922 р. з виходом із товариства еседеків Д. Антоновича і В. Старосольського до нього увійшли В. Винниченко та І. Бочковський, які також стали членами редколегії¹⁵.

Без перебільшення, ключова роль у виданні «Нової України» належала лідерам празького осередку УПСР Микиті Шаповалу та Никифору Григорієву. Як голова празького осередку УПСР і харизматичний лідер есерів М. Шаповал був ідейним натхненником заснування та головним редактором часопису. Саме йому належала спрямовуюча роль у його редакційній політиці протягом всього періоду існування. «Права рука» М. Шаповала в партії та Українському громадському комітеті Н. Григорієв очолював видавниче товариство та був одним із головних редакторів й авторів журналу. Причому, хоча впродовж існування часопису склад управи товариства і редколегії неодноразово змінювався через внутрішні суперечності, він всі ці роки залишався його незмінним головою та членом редакційного комітету.

Н. Григорієв зробив значний внесок у налагодження видання «Нової України». Як голова видавництва він сам займався вирішенням фінансово-господарських та адміністративних проблем: діставав допомогу від чехословацького уряду та чеських громадських організацій, контактував в інтересах видавництва із різними особами та установами, контролював призначення та виплату гонорарів авторам, погоджував інші організаційні справи, без яких робота видавничого підприємства неможлива¹⁶.

Також Н. Григорієв брав щонайдієвішу участь у творчій роботі редакційного комітету місячника «Нова Україна». До його обов'язків входило редагування статей на суспільно-політичну тематику, рецензу-

вання нових видань і політичних статей в інших часописах та підготовка інформаційного блоку «Україна і ССРСР»¹⁷. У той же час Н. Григорієв, як блискучий публіцист, виступав і як один із провідних авторів журналу: його перу належать понад 50 статей, написаних для «Нової України» протягом 1922–1927 рр. У 1927 р. він став головним редактором часопису¹⁸.

Важливу роль у становленні «Нової України» відіграв видатний політик та письменник В. Винниченко, який теж був одним із її головних редакторів і авторів. З М. Шаповалом та Н. Григорієвим його зближувала співпраця в роки національно-визвольних змагань, близькі ідейно-політичні переконання та бачення майбутнього розвитку українського національного руху за кордоном. Взаємини В. Винниченка із празьким осередком, звісно, не обмежувалися лише цими проблемами, проте саме вони стали головним предметом їхніх перманентних контактів. На початку вересня 1922 р. під час перебування В. Винниченка у Празі серед інших пропозицій співпраці М. Шаповал запропонував йому разом працювати і в «Новій Україні». До кінця 1922 р. В. Винниченко та Н. Григорієв мали три особисті зустрічі (дві з них у Берліні) для обговорення співпраці у часописі, в той же час В. Винниченко активно листувався з М. Шаповалом щодо підготовки першого числа «Нової України» у 1923 р.¹⁹.

У візії В. Винниченка часопис повинен був мати лише одного редактора — М. Шаповала, але за наполяганням останнього 23 січня 1923 р. було вирішено, що видавцем місячника буде Н. Григорієв, а редакторами — М. Шаповал, В. Винниченко та П. Богацький²⁰. Через те, що В. Винниченко так і не зважився на переїзд до Праги, всі справи відносно часопису М. Шаповал та Н. Григорієв вирішували із ним у листах, зокрема обмінювалися думками щодо змісту журналу та різних організаційних моментів²¹.

Прикметно, що В. Винниченко неодноразово у своїх листах відзначав організаторські здібності видавця журналу Н. Григорієва та високо цінував його письменницький талант, закликаючи реалізовувати його і писати більше художньої прози²². До речі, видавництво «Нова Україна» опублікувало деякі праці Н. Григорієва, зокрема брошуру «Фатальна помилка революції» та п'єсу «За ідею. Жарт на одну дію»²³.

Із входженням В. Винниченка до редколегії журнал дещо переформатувався, і з початку 1923 р. виходив у більшому обсязі, до нього було включено мистецько-белетристичні твори, поезію, теоретичні праці з галузі мистецтва. При цьому головна увага на його сторінках, як і раніше, приділялася науковим статтям, висвітленню суспільно-політичних проблем, дискусіям на політичну тематику. Редакція часопису наголошувала, що він є «органом української демократії, передовсім соціалістичної»,

тому «Нова Україна» відкриває свої сторінки для вільної дискусії над пекучими проблемами для соціалістів усякого світогляду й партійної належності»²⁴. Гаслами «Нової України» були «національно-державна незалежність, всебічний вільний розвиток українського народу, визволення людини від усяких форм експлуатації, насильства і гніту»²⁵.

Хоча політичні переконання керівників «Нової України» не лише знаходили відображення у статтях часопису, а й певною мірою впливали на підбір матеріалу (що є закономірним), головна увага приділялася різноманітним економічним, культурним питанням, актуальним проблемам українського громадсько-політичного життя в Чехословаччині. Не зупиняючись на детальному розгляді всіх порушених часописом суспільно-політичних проблем, варто вказати основні з них. Насамперед — це комплекс проблем, пов'язаних з відновленням державної незалежності України: аналізу причин поразки національної революції 1917–1920-х рр., пошуку оптимальної соціально-економічної моделі для України, виробленню програми здобуття незалежності тощо. При цьому важливу роль у боротьбі за українську державність та її розбудові «Нова Україна» відводила українській еміграції, яка мала підготувати для цього політично-інформаційний та культурний ґрунт, домігшись підтримки світової громадськості та виховавши в еміграції нове покоління майбутніх будівників української держави. Водночас, усвідомлюючи розпорошеність української еміграції, редакція та автори часопису наголошували на необхідності об'єднання усіх національно орієнтованих демократичних сил української політичної еміграції²⁶.

Серед актуальних проблем української еміграції чимало уваги в часописі було приділено одній з найбільш дискусійних у 1920-х рр. — реєміграції²⁷. Головним лейтмотивом висвітлення цієї проблеми, як і більшості інших, була ідея необхідності зосередження зусиль української еміграції на створенні в Європі політичних, громадських, культурно-освітніх осередків, які б не лише зберігали національну ідентичність українців, а й формували в еміграції нове покоління національно свідомих, соціально активних українців з європейською освітою, готових будувати оновлену українську державу²⁸.

Це цілком відповідало програмним принципам як есерів, так і есдеків. Так з ініціативи лідерів празького осередку УПСР М. Шаповала та Н. Григорієва спільно з представниками УСДРП і за допомоги чеського уряду в 1921 р. було засновано Український громадський комітет (УГК) — національний координаційний центр, що представляв інтереси всієї української спільноти перед чеською владою та надавав юридичну, матеріальну, соціальну і культурну підтримку українській еміграційній спільноті в Чехословаччині. Управою УГК було створено низку закладів, які

перетворили цю країну ще й на центр українського освітнього та культурного життя, зокрема Українську господарську академію, Український вищий педагогічний інститут імені М. Драгоманова, Український громадський видавничий фонд. Висвітленню діяльності цих установ «Нова Україна» присвятила чимало своїх публікацій, детально інформуючи про результати їхньої роботи.

Значну увагу редакція «Нової України» приділяла висвітленню становища українців у СРСР та Польщі. Зі зрозумілих причин найбільший суспільний резонанс викликали статті на тему Голодомору в Україні 1921–1922-х рр.²⁹ Не менш гострими були публікації, присвячені викриттю суті соціально-економічної політики більшовиків в Україні³⁰ та політиці українізації³¹.

На окрему увагу заслуговує літературний блок «Нової України», що перетворив її на провідний український літературно-мистецький часопис того часу. Тут публікувалися твори видатних українських поетів та письменників різних жанрів і художніх напрямів, представників різних регіонів України (Буковини і Галичини, Наддніпрянської України) та еміграції, зокрема чехословацької. Приміром, вміщувалися нові твори Є. Маланюка, А. Павлюка, Г. Журби, часопис чи не першим ознайомив читачів із романом Ф. Дудка «Чорторий». «Нова Україна» опублікувала чимало цінних історико-літературних матеріалів, вела бібліографію українських видань, знайомила з новинками літератури та публіцистики (насамперед виданими товариством «Нова Україна»), рецензувала їх. «Родзинкою» часопису стала публікація на його сторінках творів молодих і тоді ще маловідомих українських письменників з УРСР — Григорія Косинки, Валер'яна Підмогильного, Тодося Осьмачки та ін. Так, у 1923 р. за сприяння В. Винниченка в «Новій Україні» було надруковано оповідання Г. Косинки «Анархисти» та цикл його нарисів «Повстанці», присвячених висвітленню протесту проти насильницької більшовицької політики в селі.

Авторами й постійним співробітниками видання стали талановиті письменники, публіцисти, відомі громадські діячі: Дмитро Антонович, Володимир Винниченко, Ольга Кобилянська, Олександр Олесь, Микола Вороний, Василь Стефаник, Юрій Дараган, Павло Богацький, Володимир Старосольський, Іван Шовгенів, Федір Щербина, Микола Галаган, Дмитро Дорошенко, Олександр Мицюк, Софія Русова, Дмитро Ісаєвич та ін.³² Таким чином, за цілком об'єктивною оцінкою одного із авторів «Нової України», відомого дослідника історії української преси Аркадія Животка, вона згуртувала «найширші українські літературні, наукові та публіцистичні сили»³³.

Слід зазначити, що видавниче товариство «Нова Україна» працювало не лише над виданням часопису, а й друкувало чимало української

художньої та публіцистичної, науково-популярної літератури. Зокрема ним було опубліковано художні твори В. Винниченка, О. Кобилянської, В. Підмогильного, М. Вороного, Т.Г. Масарика, М. Диканька, М. Сріблянського (М. Шаповала), П. Богацького та багатьох ін.³⁴

Акцент на виданні національної художньої та публіцистичної літератури управою «Нової України» робився цілком свідомо та витікав із принципових суспільно-політичних переконань її членів. Саме у такий спосіб вони реалізовували настанову на збереження у своїх співвітчизників-емігрантів національної самосвідомості та виховання в еміграції нового покоління патріотів як неодмінної передумови відновлення української державності. Усвідомлюючи значну виховну роль національної періодики, правління «Нової України» намагалося діяти насамперед в інтересах читачів, зокрема молоді. Досить промовистим є той факт, що у 1925 році Н. Григорійв як керівник «Нової України» доручив продавати журнал студентам лише за третину від його ціни³⁵.

Співпраця у «Новій Україні» есерів та есдеків дала імпульс розвитку ідеї об'єднання українських сил на еміграції, а входження В. Винниченка до редакції зумовило початок публічного обговорення в часописі цієї ідеї, пошуку платформи для об'єднання. Причому в цьому контексті «Нова Україна» стала не лише засобом донесення до загалу ідеї створення єдиного фронту, а й безпосереднім інструментом її розробки та спроб реалізації.

Дискусію про створення єдиного українського національного фронту на сторінках «Нової України» було розпочато статтею В. Винниченка «Єдиний революційно-демократичний національний фронт» у першому числі за 1923 р. На його думку, результату в боротьбі за визволення українського народу «як від об'єктивно реакційної і контрреволюційної політики московського центру, так і від замахів на революцію української національної та інтернаціональної реакції» можна досягти лише спільними зусиллями української еміграції, утворивши єдиний революційно-демократичний фронт³⁶. Розроблена політиком платформа майбутнього союзу охоплювала різні сфери — політичну, соціальну, економічну, національну та міжнародну, визначаючи такі завдання як досягнення самостійності Української радянської соціалістичної республіки [але у відмінному від більшовицького розумінні цього терміну — *О.С.*] у її етнографічних межах, союз із іншими радянськими республіками, розвиток соціальної революції та утвердження диктатури працюючих мас, встановлення радянської влади, низки демократичних свобод, знищення приватнокапіталістичної системи господарства тощо³⁷.

У наступних двох числах «Нової України» (березень, квітень) власне бачення єдиного фронту виклав М. Шаповал у статті «Складка сил». Він

принципово погоджувався В. Винниченком, уточнюючи, що такий союз можливий за умови узгодження всіма його учасниками тактики, а не програмних засад, і лише для певної спільної акції. Їхні погляди співпадали в тому, що єдиний національний фронт мають утворити соціалістичні партії, які представляють інтереси більшості українського суспільства, тобто за своєю суттю це має бути «єдиний національний фронт трудової демократії»³⁸. Але бачення методів досягнення цих цілей у них розходилося: якщо В. Винниченко зосереджував увагу на політичній боротьбі, то М. Шаповал вважав, що національний фронт повинен мати громадсько-культурне спрямування. Так, маючи досвід ефективної співпраці українських діячів різного політичного світогляду в Українському громадському комітеті, він був переконаний, що створення єдиного національного фронту соціалістичних сил в еміграції було можливим лише навколо спільної культурної роботи³⁹.

Позицію М. Шаповала підтримав і Н. Григорієв, який розробляв концепцію єдиного національного фронту ще з 1921 р.⁴⁰. У 1923 р. він теж долучився до публічного обговорення можливості утворення єдиного національного фронту, і, розвиваючи певною мірою думки, викладені М. Шаповалом, В. Винниченком та й свої власні, фактично надав цій концепції у її есерівському варіанті завершеного вигляду⁴¹. Оскільки, на його думку, утворення на той момент розпорошеною українською еміграцією з різними уявленнями про потреби українського народу і шляхи їх задоволення єдиного національно-політичного фронту було теоретично складною, а на практиці неможливою справою, єдино правильним, безпомилковим було б спрямувати діяльність еміграції на роботу, корисну для всієї нації. «А це саме: справи не соціально-політичні, а біологічно-культурного характеру, — заявляв Н. Григорієв і, підтримуючи позицію М. Шаповала, переконував, що об'єднавчим чинником мала стати культурно-просвітницька робота. — Жодна еміграційна група не одкине того, що треба розвивати українську культуру організацією українських шкіл, друкуванням книг і т. п.»⁴².

Натомість В. Винниченко не погоджувався з позицією лідерів Закордонного комітету УПСР, вважаючи, що вони прагнуть перевести політичну акцію у культурну та зосередити діяльність єдиного національного фронту навколо очолюваного ними УГК. Проблематичним виявилось і залучення до співпраці групи лівих есдеків М. Галагана, близьких до УПСР та групи В. Винниченка, а також правих есдеків на чолі з І. Мазепою. Небажання поступитися програмними настановами з тактичних міркувань звели нанівець спробу об'єднання та спричинили нові конфлікти в керівництві «Нової України», яка, втім, виявилася єдиним реальним результатом цього етапу створення єдиного національного фронту в еміграції.

Намагаючись покласти край суперечкам навколо єдиного національного фронту В. Винниченко як ініціатор його створення звертався до управи видавництва з вимогою зупинити випуск часопису до примирення есерів (у партії в цей період був серйозний конфлікт, що загрожував цілісності партії) та їх вступу до єдиного національного фронту⁴³. Н. Григорієв йому відмовив, аргументуючи це тим, що «Нова Україна» не є органом Союзу, а безпартійним виданням⁴⁴. У результаті непорозуміння на фоні неможливості утворити єдиний національний фронт переросло у конфлікт між В. Винниченком з одного боку та Н. Григорієвим і М. Шаповалом — з іншого, який завершився розірванням їхніх стосунків й потоками взаємної критики. З 1925 року «Нова Україна» виходила вже без участі В. Винниченка, за редакцією М. Шаповала, Н. Григорієва і М. Галагана. З 1926 р. часопис редагувала колегія у складі Н. Григорієва, С. Довгаля, Б. Залевського, М. Мандрики та М. Шаповала.

Водночас вихід В. Винниченка з редакції «Нової України» не означав її відмови від головного засадничого принципу — «політичною платформою української держави може бути тільки самостійна, соборна, демократична українська республіка, суверенна і незалежна»⁴⁵. У першому числі часопису за 1925 р. оновлена редакція (М. Шаповал, Н. Григорієв та М. Галаган) переконувала читачів, що організація української нації, як і державності, може бути здійснена виключно шляхом «консолідації революційно-демократичних елементів в одну організовану цілість». Редактори «Нової України» наголошували, що попри зміни у керівництві і зміну політичних обставин, ідейне спрямування часопису залишатиметься незмінним: «Відновляючи видання “Нової України”, заявляємо, що головним завданням її й тепер, як і раніш, буде: розкриття змісту органічної визвольної програми українського руху, висвітлення основ тактики і організації української трудової демократії, а також різних проблем виховання українця як суспільної людини і проблем соціальної та культурної гігієни української визвольної свідомості»⁴⁶.

Аналізуючи вміщені у «Новій Україні» матеріали, можна дійти висновку, що всі вони підбиралися таким чином, щоб сформулювати у читача цілісне уявлення про дійсний стан українського народу, розкрити зміст визвольної програми і тактики українських есерів та лівих есдеків на основі принципів «трудої демократії», як підґрунтя їхньої політичної платформи. Головним завданням журналу було викристалізувати національно-політичну свідомість українців, виховати їх як громадян з виразною громадянською позицією, прищепити їм бажання і вміння боротися за свою державність навіть за умов окупації батьківщини. Адже засновники часопису усвідомлювали, що за існуючих обставин лише самі українці шляхом самоорганізації можуть сконсолідувати свою націю і

боротися за її визволення. «Республіка прийде не раніш створення нації, — стверджували вони. — Ніщо не зміниться в становищі українського народу, доки інтелігенція не піде на реальну службу цьому народові»⁴⁷.

«Нова Україна» як одне із провідних українських еміграційних соціалістичних видань часто критикувалася радянськими та українськими еміграційними часописами, орієнтованими на більшовицьку владу. Діючи в руслі настанов більшовиків про необхідність боротьби з «шкідливими впливами» празького осередку, регулярні випадки проти часопису та його керівників М. Шаповала і Н. Григорієва здійснювали зокрема харківські «Вісті» та «Комуніст», київська «Пролетарська правда», берлінське «Нове життя» та паризькі «Українські вісті»⁴⁸.

Очевидно, радянська влада вважала «Нову Україну» досить небезпечною для себе, такою, що могла впливати на суспільно-політичну та культурну атмосферу в радянській Україні. Безпосереднім наслідком видання часопису стає заснування в 1923 р. у Харкові наукового, громадсько-політичного та літературно-художнього місячника «Червоний шлях», який мав стати противагою «Новій Україні», згуртувавши навколо себе українських письменників різних поколінь та напрямів. І хоча в значній мірі йому це вдалося, залучивши до співпраці радянських та зарубіжних українських письменників і поетів, частина молодих українських літераторів, зокрема «ланківці» В. Підмогильний, Г. Косинка, Т. Осьмачка, продовжували публікуватися і в «Новій Україні».

Водночас із налагодженням видання української наукової та популярної літератури на еміграції (в тому числі і видавничим товариством «Нова Україна»), в СРСР теж почали значно ширше друкувати україномовні книжки та періодику, а після створення в Чехословаччині українських вищих шкіл комуністичне керівництво почало більш уважно ставитися до українських освітніх закладів⁴⁹. Отже, не заглиблюючись в аналіз справжніх мотивів дій більшовицької влади, слід наголосити, що культурно-освітня діяльність української еміграції позитивно впливала й на ситуацію в суспільному житті УРСР, не лише підтримуючи українців морально та інтелектуально, але і певним чином змушуючи комуністичний режим так чи інакше йти хоча б на незначні поступки у національній культурно-освітній сфері. І помітна роль у цьому належала «Новій Україні».

Таким чином, часопис «Нова Україна» відіграв важливу роль у житті української еміграційної спільноти, підтримуючи її зв'язки з власним народом, інформуючи про становище українців в УРСР та СРСР в цілому, поза його межами, підтримуючи національно-патріотичні настрої емігрантів. На завершення варто знову звернутися до оцінки часопису дослідником української преси Аркадієм Животком, який стверджував,

що той став найбільш поважним, поширеним та популярним органом за кордоном і в Україні, адже «своїм змістом “Нова Україна” охоплювала всі прояви українського суспільного життя, даючи належну оцінку, вичерпуючі інформації та кидаючи провідні ідеї української визвольної праці»⁵⁰.

Сухобокова Ольга (з. Києв)

Кандидат исторических наук, доцент кафедры новой и новейшей истории зарубежных стран, исторический факультет Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Ol-ha@ukr.net

Журнал «Новая Украина» в Праге (1922–1928 гг.): к 90-й годовщине основания.

В статье проанализированы обстоятельства создания и деятельности одного из ведущих украинских журналов в Чехословакии 1920-х гг. Особое внимание уделено освещению организационных аспектов издания и его общественно-политическому значению.

Ключевые слова: «Новая Украина», украинская пресса межвоенного периода, украинская эмиграция в Чехословакии, Н. Шаповал, Н. Григорьев, В. Винниченко.

Olga Sukhobokova (Kyiv)

Associate Professor of Modern and Contemporary History of Foreign Countries at the History Department at the Taras Shevchenko Kyiv National University, Candidate of Historical Sciences.

Journal «New Ukraine» in Prague (1922–1928): the 90th anniversary of the foundation.

This paper analyzes the circumstances of creation and activity of one of the leading Ukrainian periodicals in Czechoslovakia in the 1920s. Particular attention is paid to the organizational aspects of the publication and its social and political significance.

Keywords: «New Ukraine», Ukrainian press of interwar period, the Ukrainian emigration in Czechoslovakia, M. Shapoval, N. Hrygoryiv, V. Vynnychenko.

¹ Тернопільський Ю. Українська преса з перспективи 150-ліття. — Джерсі-Сіті, 1974. — С. 42.

² Там само; Животко А. Історія української преси. — Мюнхен, 1989–1990. — С. 284; Мартинюк М. Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914–1939 рр.): Матеріали до бібліографії. — Львів, 1998. — С. 145–146; Савка М. Українська еміграційна преса у Чехословацькій Республіці (20–30-ті рр. ХХ ст.): Історико-бібліографічне дослідження. — Львів, 2002. — С. 176–178.

³ Браїлян Н. Журнал «Нова Україна» (Прага, 1922–1928 рр.) про завдання української еміграції // www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/zpndzp/2008/Brajlian_N.htm

⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі — ЦДАВОВ України). — Ф. 3865. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 2–2 зв.

⁵ Там само. — Арк. 3–4.

⁶ Нова Україна. — 1922. — Ч. 1. — С. 1.

⁷ ЦДАВОВ України. — Ф. 3865. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 6.

⁸ Там само. — Арк. 100.

- ⁹ Гр. Наш. Петлюрівщина // Нова Україна. — 1925. — Ч. 1. — С. 3–25.
- ¹⁰ Григорієв Н. Во ім'я правди // Там само. — 1926. — Ч. 7. — С. 17–25.
- ¹¹ Листування Михайла Грушевського. — Т. 1. — Київ–Нью-Йорк, 1997. — С. 242.
- ¹² ЦДАВОВ України. — Ф. 3865. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 33, 37.
- ¹³ Григорієв Н. «Сеньори, сніміте маскі» (відповідь багнотворцям) // Нова Україна. — 1926. — Ч. 8. — С. 81–88.
- ¹⁴ ЦДАВОВ України. — Ф. 3865. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 36.
- ¹⁵ Там само. — Арк. 20–25, 34–37.
- ¹⁶ Там само. — Арк. 2 зв.–4, 10, 16, 26–27, 29, 42–45, 54, 72, 74–75; Спр. 6. — Арк. 1; Спр. 15. — Арк. 35–36, 40; Спр. 17. — Арк. 22–26, 51, 82–87; Спр. 20. — Арк. 3 зв., 7, 23, 41–45, 82–83, 90.
- ¹⁷ Там само. — Спр. 1. — Арк. 101 зв.
- ¹⁸ Там само. — Спр. 24. — Арк. 137, 144–145.
- ¹⁹ Винниченко В. Щоденник. — Т. 2: 1921–1925 / Ред., вступна стаття і примітки Г. Костюка; упоряд. текстів і примітки О. Мотиля. — Едмонтон; Нью-Йорк, 1983. — С. 119, 154, 155.
- ²⁰ Шаповал М. Щоденник. — Т. 1. — Нью-Йорк, 1958. — С. 86.
- ²¹ ЦДАВОВ України. — Ф. 3562. — Оп. 1. — Спр. 81. — Арк. 12–17 зв., 19–30; Винниченко В. Щоденник. — Т. 2. — С. 192, 194, 205, 212.
- ²² ЦДАВОВ України. — Ф. 3562. — Оп. 1. — Спр. 81. — Арк. 15–15 зв.
- ²³ Там само. — Спр. 81. — Арк. 37; Спр. 24. — Арк. 52.
- ²⁴ До читачів // Нова Україна. — 1923. — Ч. 1–2. — С. 1.
- ²⁵ Там само. — С. 1–2.
- ²⁶ Шаповал М. Завдання української еміграції // Нова Україна. — 1926. — Ч. 1–2. — С. 1–19.
- ²⁷ Шаповал М. Московськими щупаками у Києві // Там само. — С. 154–156; Григорієв Н. «Вську шаташася язиці» // Там само. — 1927. — Ч. 1–2. — С. 1–20.
- ²⁸ Шаповал М. До програми українського визволення // Там само. — 1923. — Ч. 9. — С. 3–18.
- ²⁹ Сріблянський М. Голод на Україні і проблема нації // Там само. — 1922. — Ч. 6. — С. 1–4; Його ж. Голод, його причини й боротьба з ним // Там само. — Ч. 7. — С. 1–5.
- ³⁰ Григорієв Н. Профанатори соціалізму // Там само. — 1927. — Ч. 6–7. — С. 1–8; Н. На 10-му році комунізму? // Там само. — 1928. — Ч. 1–3. — С. 59.
- ³¹ Українізація // Там само. — 1925. — Ч. 2–3. — С. 150; Ч. 7–8. — С. 153–154; Григорієв Н. На переломі // Там само. — 1926. — Ч. 5–6. — С. 11–17.
- ³² ЦДАВОВ України. — Ф. 3865. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 94 зв., 95 зв., 102 зв.
- ³³ Животко А. Вказ. праця. — С. 284.
- ³⁴ ЦДАВОВ України. — Ф. 3865. — Оп. 1. — Спр. 10. — Арк. 42–43.
- ³⁵ Там само. — Спр. 17. — Арк. 56.
- ³⁶ Винниченко В. Єдиний революційно-демократичний національний фронт // Нова Україна. — 1923. — Ч. 1. — С. 56–71.
- ³⁷ Його ж. Платформа Українського [Революційно-Соціалістичного Союзу] // Винниченко В. Щоденник. — Т. 2. — С. 68–69.
- ³⁸ Його ж. Єдиний революційно-демократичний національний фронт // Нова Україна. — 1923. — Ч. 1. — С. 64; Шаповал М. Складка сил (з приводу «єдиного фронту») // Там само. — 1923. — Ч. 3. — С. 59–67; Ч. 4. — С. 30–42.
- ³⁹ Там само. — Ч. 4. — С. 43–46; Його ж. Єдиний національний фронт на культурному ґрунті // Там само. — 1923. — Ч. 7–8. — С. 35–40.

⁴⁰ Григорій Н. Сучасні завдання українського визвольного руху // Вільна спілка. — Львів, 1921. — Зб. 1. — С. 17–26.

⁴¹ Його ж. Єдиний національний фронт // Там само. — 1923. — Зб. 2. — С. 89–103.

⁴² Там само. — С. 103–104.

⁴³ Винниченко В. Щоденник. — Т. 2. — С. 550, 564.

⁴⁴ ЦДАВОВ України. — Ф. 3865. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 22–26 зв.

⁴⁵ Від редакції // Нова Україна. — 1925. — Ч. 1. — С. 1.

⁴⁶ Там само. — С. 1–2.

⁴⁷ Там само. — С. 2.

⁴⁸ Н. Могутня влада // Там само. — 1926. — Ч. 8. — С. 90–91; Г. Переполох серед щупаків // Там само. — 1926. — Ч. 1–2. — С. 153–154.

⁴⁹ «Індуктивна» течія // Вістник Українського Робітничого Університету. — Грудень, 1927. — С. 13.

⁵⁰ Животко А. Українська партія соціалістів-революціонерів і преса (з нагоди 50 років праці УПС-Р) // Трудова Україна. — 1934. — Ч. 12. — С. 21.